

REDAKCIJOS SKILTIS

Šio žurnalo numeryje publikuojami straipsniai skirti *istorijos sociologijai ir sociologijos istorijai*. Labai glaustai išdėstysime savo požiūrį į tokį neįprastą, iš pirmo žvilgsnio netgi tautologišką, žodžių derinį. Tai bandymas nustatyti du svarbiausius dalykus: 1) istoriškai pagrįstą žmonių veiklos ir jų socialinio patyrimo santykį; 2) esamos socialinės sandaros bruožus, kurie neišvengiamai kinta keičiantis įvairių laikotarpių vertybėms, normoms ir idealams. Apibendrintai tariant, *pagrindinis bet kurio socialinės srities mokslo tikslas turėtų būti - kuo daugiau istoriškai pagrįsto tikslumo*.

Kita vertus, šis pastarasis apibrėžimas rodo, kad, sistemiškai žiūrint, istorijos sociologija ir sociologijos istorija įvardija tą intelektualinę erdvę, kuri vadinama *socialinės teorijos* vardu. Be nuosekliai aprašomų kultūros istorijos faktų, istorikai neišvengiamai perteikia jų laikui būdingus teorinio mąstymo elementus, kuriais galiausiai reikėtų remtis ir vertinant tuos pačius kultūros istorijos duomenis. Manytume, kad tokį visuminį požiūrį reikia palaikyti ir diegti (nors, be abejo, tai jau *ideologinė* funkcija) šio žurnalo skaitytojams.

Pagal prasmę artimiausias metodus anksčiau minėtam santykiui nusakyti būtų Vytauto Kavolio *civilizacijos analizės* metodas, kuris, rodos, yra vienas iš tų pakankamai lanksčių analizės atvejų, kai metodologinių nuostatų pagrindu, be didesnių paklaidų, galima kalbėti apie skirtingų kultūrų ir civilizacijų lyginamosios analizės privalumus: ne visada būtina A. Toynbee'io ar O. Spenglerio tyrinėjimų pavyzdžiu parašyti smulkia, netgi visuminę, civilizacijos apybraižą - svarbu suprasti ir paaiškinti simbolinę atitinkamos civilizacijos sandarą, kurios ypatumai turi būti įvertinti tik po specialių lyginamųjų tyrimų.

Civilizacijos analizė suprantama kaip bendroji socialinių ir humanitarinių mokslų metodologija. Pamatiniai empirinio tyrimo ir teorinės analizės vienetai yra simbolinės konfigūracijos. Svarbu

pažymėti, kad šiuo atveju nėra kalbama apie suvestinių civilizacijų lyginamąją analizę. Tai yra bendrųjų socialinių ir humanitarinių mokslų pagrindų paieška, kuri empiriniu požiūriu labiau pagrįstai leistų atpažinti socialinius skirtingų kultūros tekstų atitikmenis - atidalyti, t.y. perskirti ir palyginti, savitus įvairių civilizacijų aspektus.

Civilizacijos analizėje nukrypstama nuo įprastos ir būdingos kultūros tyrimams taisyklės: mažiau dėmesio skiriama kultūros turiniui ir pereinama prie simbolių reikšmės perteikiančių socialinės praktikos formų, kurios yra išsprautos tarp dviejų analitinių visumų - kultūros ir visuomenės. Šitaip žvelgiant, atsiranda dar vienas, papildomas, klausimas: kaip kinta istoriškai nustatytų kultūros pradų sąveikos formos?

Skirtingus dalykus paranku vadinti nevienodais vardais: kaip jau užsiminta, svarbu skirti sąmoningumo istoriją ir civilizacijos analizę. Pirmoji iš jų daugiausia dėmesio skiria simbolinėms formoms, kartais netgi tapatindama jas su žmonių elgesiu (pamatinė semiotikos prielaida). Tuo tarpu antroji domisi tiek simbolinėmis formomis bei organizacijomis, tiek ir tikroju elgesiu bei jo formų gausa: civilizacijas skiria būtent problemiškas reikšmių ir praktikų tarpusavio ryšys.

***

Vienas iš sunkesnių dalykų yra kuo tiksliau nusakyti mokslo raiškos ribas. Tarp įvairių sociologijos posistemių aiškių ribų, žinoma, nėra. Nepaisant to, kryptingas vidinių mokslo padalinių klasifikavimas duoda keleriopos naudos. Visiems mokslinės veiklos atvejams taikydami vienodas taisykles, neigdami tuos galvojimo pavyzdžius, kurie nepanašūs į vyraujančias, jau nusistovėjusias normas, ankstesnio laiko požiūrius, iš pačios sociologijos atimtume gyvybines galias, leidžiančias jai nuolat atsinaujinti. Normos ne visada toks akivaizdus dalykas, jas taip pat "normalu" kritiškai peržiūrėti, jeigu jos nelinkusios atsižvelgti į kintančius praktikos poreikius.

Be to, reikėtų nurodyti visus galimus pranašumus ir trūkumus įvardijant santykį su kitomis disciplinomis - tik tokiu atveju ir tik šitaip galima išsamiai diskutuoti apie *visuminį* požiūrį į bendrąją sociologijos sampratą.

Gausėjant sociologijos krypčių, pasidarė aktualu jas atrinkti pagal atitinkamus, socialinės srities mokslininkų pripažintus, kriterijus. Daugiausia ginčytinų klausimų kelia įvairūs *duomenų interpretavimo* būdai. Griežtai kalbant, kiekvieną įvardytą socialinį reiškinį (objektyvų faktą) patikimai galima vertinti tik kartu taikant du svarbiausius kriterijus: 1) svarbu įsitikinti, ar nustatytas reiškinys yra visiškai savitas, ar visuotinai paplitęs, aptinkamas ir kitur - būtina palyginti jį su kitais - gretimais ir tolimesniais - socialiniais bei kultūros kontekstais; 2) svarbu patikrinti, kokį poveikį *kalbamojo fakto* interpretavimui daro egzistuojanti laiko vertikale - praeities aplinkybės, unikalūs socialinės istorijos klodai.

Vadinasi, interpretavimo tikslas ir sociologijos esmė turėtų būti - konkrečių istorijos faktų ir apibendrintų socialinės sandaros bruožų *pagrįstas santykis*. O, galbūt, istorijos mokslas privalo kalbėti tik apie faktus, o sociologija - tik apie dėsningumus? Taip manyti nereikėtų, nes svarbiausias socialinių reiškinų analizės principas yra susijęs su istorijos faktų (kad ir šiuolaikinių!) atranka, kitaip tariant, sociologija paremia savo teoriniais samprotavimais šiuolaikinę istoriją - jeigu priimsime anksčiau minėtą aksiomą, kad, savo

ruožtu, be istorijos aspektų ji netgi praranda mokslinį pagrindą. Visa tai turint galvoje, paaiškėja, kodėl yra daugiau negu viena "geriausia" aiškinimo galimybė ir daugiau negu vienas "geriausias" metodas, kurį pasitelkus bandoma atrasti "tikrąjį" mokslo faktą. Paaiškėja ir tai, kad, skirtingai nuo sveiko proto bei "tikėjimo tiesų", mokslinis pažinimas iš pagrindų atmata **visapusiško** tikrovės pažinimo nuostata, o todėl susideda iš dviejų pagrindinių - kritinio ir sisteminio - aspektų. Ir vienas, ir kitas siūlo apsvarstyti dviejų gretimų disciplinų - istorijos ir sociologijos - tarpusavio santykį.

Sociologiškai žiūrint į istorijos laiką, suvokiamas ne tik jo kitimas, bet ir patvarumas. O tai jau socialines teorijas dominantys klausimai. Tai rodo ir kryptingas pastangas kurti įvairias interpretacijas, kurios nevienodai įvardija atitinkamo laikotarpio socialinės sandaros ir kolektyvinio patyrimo santykį. O čia jau daug kas priklauso nuo to, kaip ir kiek yra mokomasi iš *klasikinio* sociologijos palikimo. Ko gero, dėl tos pačios priežasties atgyja susidomėjimas Maxo Weberio darbais - nekelia abejonių panaši tyrinėjimų vertės pajutimo intonacija, kuri būdinga tiek minėtam klasikui, tiek šiame žurnale publikuojamų straipsnių autoriams. **Mūsų tikslas - suprasti esamos tikrovės bruožus ir kartu paaiškinti tokio savitumo priežastis.**

Dėl tos pačios priežasties šio žurnalo puslapiuose pateikiami trys tarpusavyje susiję analizės tipai - civilizacijos analizė, sąmoningumo istorija ir sociologijos istorija.

Algimantas Valantiejus